

UN DOCUMENT INEDIT REDACTAT DE AVOCATUL ANDREI COSMA

VIOREL CÂMPEAN*

vioREL_campean@yahoo.com;

MARTA CORDEA**

marticordea@yahoo.com

AN UN PUBLISHED DOCUMENT DRAFTED BY LAWYER ANDREI COSMA

ABSTRACT: A manuscris carefully preserved by Professor Titus Ardeleanu occasions we meet again with the personality of Romanian worthy of the northern part of Transylvania, lawyer Andrei Cosma (1843–1918). His work on multiple levels, was raised on several occasions over time, so in this paper we refer mainly to a document prepared and signed by Andrei Cosma at Șimleu-Silvaniei on 12 December 1917. With this document, born of desire to ensure posterity of Greek Catholic religious communities Bârsău de Sus, Supuru de Sus and Șimleu-Silvaniei, Andrei Cosma has meant to record the most important aspects of life in those communities, with some guidance on how to prepare it. In this document are also recorded financial values with what the lawyer and his wife contributed to the desired, of what they call, foundation „Golden Book”. Given the fact that document is unpublished, we considered necessary to render our article pages in full.

KEYWORDS: Andrei Cosma, Bârsău de Sus, Supuru de Sus, Șimleu-Silvaniei, „Golden Book”, unpublished document.

REZUMAT: Un manuscris păstrat cu grijă de profesorul Titus Ardeleanu, ne prilejuiește o nouă întâlnire cu

personalitatea unui destoinic român din partea de nord a Transilvaniei, avocatul Andrei Cosma (1843–1918). Activitatea sa, pe multiple planuri, a fost evocată în mai multe rânduri de-a lungul timpului, astfel încât, în acest material ne referim cu precădere la un Document întocmit și semnat de Andrei Cosma în Șimleu-Silvaniei, la 12 decembrie 1917. Prin acest document, născut din dorința de a asigura posterității o imagine privind istoria comunităților religioase greco-catolice Bârsău de Sus, Supuru de Sus și Șimleu-Silvaniei, Andrei Cosma dispune redactarea unor monografii menite să consemneze aspectele cele mai importante ale vieții respectivelor comunități, cu o serie de îndrumări referitoare la modul de întocmire ale acestora. Tot în acest act sunt consemnate și valorile financiare cu care avocatul și soția sa contribuie la realizarea dezideratului referitor la ceea ce denumesc ei, Fundațiunea „Cartea de aur”. Având în vedere faptul că documentul este inedit, am considerat necesar să-l redăm în paginile articolului nostru, în întregime.

CUVINTE CHEIE: Andrei Cosma, Bârsău de Sus, Supuru de Sus, Șimleu-Silvaniei, „Cartea de aur”, document inedit.

Personalitatea lui Andrei Cosma, unul dintre intelectualii de vază ai Nordului Transilvaniei, născut într-o frumoasă localitate așezată la îngemănarea teritoriilor a trei județe: Maramureș, Satu Mare și Sălaj, a fost evocată de-a lungul timpului în numeroase articole și volume, menite să aducă la lumină aspecte privind viața și activitatea unor înaintași iluștri¹. Un amplu material dedicat lui Andrei Cosma, semnat de

* Biblioteca Județeană Satu Mare

** Biblioteca Județeană Satu Mare

1. Bujor Dulgău, Claudiu Porumbăcean, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2000, pp. 69–70; Lucia Bălaș, Bódis

Ioan Oșianu a apărut în 1987 în paginile revistei „Acta Musei Porolissensis” cu titlul *Andrei Cosma (1843–1918). Schiță monografică*².

Într-un studiu recent, care aduce informații referitoare la contribuția adusă de Andrei Cosma pe tărâmul învățământului românesc, ne-am aplecat cu precădere asupra unor scrieri din tinerețe ale avocatului, cu referire specială la *Legendariu românesc pentru clasa a doua a școlilor populare*³, din care Biblioteca Județeană Satu Mare deține un exemplar⁴.

Ajuns unul dintre cei mai bogați români din nordul Transilvaniei, a rămas fidel interesului său major, acela de a încerca prin toate mijloacele să îndepărteze întunericul din sânul nației sale, aducându-și contribuția la înființarea unor instituții (Casina română din Șimleu, Institutul tipografic „Victoria” ș.a.) menite să folosească scopului nobil pe care și l-a propus.

Pe lângă numeroasele articole istorice, culturale și financiare, semnate de Andrei Cosma, s-a păstrat și un manuscris întocmit de Andrei Cosma din grija pentru păstrarea istoriei comunităților bisericești care i-au fost mai apropiate.

În cele ce urmează, dorim să ne oprim asupra acestui interesant document rămas de la Andrei Cosma. Manuscrisul care ne-a fost oferit în anul 2012 de către fiul cărturarului Ioan Ardeleanu-Senior⁵, profesorul de limba și literatura română Titus Ardeleanu, oferă prețioase informații legate de dorința lui Andrei Cosma de a asigura posterității mărturii privind istoria comunităților religioase greco-catolice Șimleu-Silvaniei, Bârsău de Sus și Supuru de Sus, prin redactarea unor monografii menite să consemneze aspectele cele mai importante ale vieții respectivelor comunități. În acest act sunt consemnate valorile financiare cu care avocatul și soția sa contribuie la realizarea dezideratului referitor la ceea ce denumesc ei, Fundațiunea „Cartea de aur”. Dispozițiile date de Andrei Cosma sunt foarte clare, atât în ceea ce privește întocmirea cărții sus numite (ne referim aici la conținutul propriu-zis), cât și în ceea ce privește utilizarea sa în decursul timpului. Monografia va trebui să cuprindă date privind istoricul localităților, cu referire la activitatea preoților și învățătorilor, a edificiilor mai importante înălțate în comună, de asemenea va trebui să cuprindă date statistice privind populația, gradul de școlarizare dar și situația pământurilor, a jugărelor cadastrale și a pădurilor. Nimic nu este lăsat la voia întâmplării, nici evenimentele interne, cele care privesc direct viața locuitorilor respectivelor comune, nici evenimentele externe. Există o dispoziție și asupra intervalului de timp la care trebuie să se dea citire în biserică acestei prețioase „Cărți de aur”.

În transcrierea manuscrisului am operat minime ajustări care țin de ortografia actuală, căutând să păstrăm cât mai mult din textul original.

În cele ce urmează atașăm textul documentului, care vorbește de la sine, nefiind nevoie de prea multe explicații:

„LITERE FUNDAȚIONALI

Dorind, ca cât mai multe dintre comunitățile noastre bisericești cu timpul să aibă câte o modestă „MONOGRAFIE” în care pentru posteritatea să se păstreze istoria comunității respective, să se eternizeze toate

Otilia, *Oameni de seamă ai Sălajului*, vol. I, Zalău, Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu”, Asociația „Prietenii Bibliotecii”, 2004, pp. 98–99 ; George Vulturescu, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmăruului. Dicționar 1700–2000*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2000, p. 65.

2. Ioan Oșianu, *Andrei Cosma (1843–1918). Schiță monografică*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, vol. XI, 1987, pp. 615–659, text însoțit de 4 ilustrații.

3. *Legendariu românesc pentru clasa a doua a școlilor populare*. Prelucrat după Ioan Gáspár de Andrei Cosma, actuator la Inspectoratul Scolastic alu Selagiului, Budapesta, Proprietatea Statului Reg. Ungurescu, 1875, 184 p.; cota I 556 – Biblioteca Județeană Satu Mare, secția „Colecții speciale și fond de patrimoniu”. Volumul a aparținut fostului Liceu Reformat din Satu Mare.

4. Viorel Câmpăan, Marta Cordea, *Andrei Cosma, o altă misiune îndeplinită: autor de manuale școlare*, în „Bibliotheca septentrionalis”, Baia Mare, an XX, nr. 1 (38), 2012, pp. 66–71.

5. Ioan Ardeleanu-Senior (1908–1974), dascăl, autor de monografii, printre care și cunoscuta lucrare *Oameni din Sălaj*, apărută în 1938 la Zalău.

faptele și întâmplările cari au contribuit și contribuie la dezvoltarea sau regresul acelei comunități: pentru parohie gr. cath. române din comunele Bârsău de sus, locul nașterii mele, Supurul de sus, locul nașterii soției mele născută Maria Dragoș și Șimleul Silvaniei, unde ca director executiv al băncii „Silvania” locuiesc de 30 de ani, sub titlul FUNDATĂIUNEA „CARTEA DE AUR” în hârtie de valoare depun câte 200–200 Coroane și anume:

pentru parochia Bârsău de sus una acție dela institutul de credit „BIHOREANA” în Oradea mare în valoare nominală de 200 Coroane,

pentru parochia din Supurul de sus 2 acție dela institutul de credit „SILVANIA” în Șimleul Silvaniei fiecare în valoare nominală de câte una sută Coroane, total 200 Coroane,

pentru parochia din Șimleul Silvaniei alte 2 acție „SILVANIA” în valoare nominală 200 Coroane.

1. Dispun, ca venitul -dividenda- după aceste acție an de an să se dea parochului fungent din fiecare parohie sus amintită, ca modest onorar pentru conducerea conștiințio[a]să a „CĂRȚII DE AUR” a parohiei respective și cetirea aceleia în biserică după normativele ce urmează.

2. În „Cartea de aur” înainte de toate pre baza datelor scrise și tradițiuni se va schița istoria comunei și a comunității bisericești până în timpul mai nou, cu deosebită considerare biserica și poporul român se vor induce după nume preoții și învățătorii, activitatea lor, zidirea și renovarea bisericii, a casei parochiali, a școlii și a altor supraedificate, numărul populației române și străine în trecut și de prezente, – cantitatea în jughere catastrale a porțiunii canonice, a pământelor, a pădurii și altor averi mobile bisericești, a competenței cantoralii sau docențiali, și cvalitatea acelora. De câte jughere catastrale e hotarul comunei? Câte din aceste sunt în posesiunea românilor? De când și cu ce rezultat funcționează școala? Câte procente dintre români știu scrie și ceti? Câți dintre tinerii români au frecventat școli mai înalte? Cu ce rezultat? Ce s-au ales din ei? Dintre poporeni cine cu ce a binemeritat pentru biserică și școală? Preste tot în „Cartea de aur” sunt a se aminti toate evenimentele mai însemnate, cari au influențat progresul sau regresul poporului român din parohie.

3. Pentru viitor în „Cartea de aur” an de an se vor induce evenimentele mai însemnate din lumea largă și din loc cu preferință acelea, cari au influențat a se schimba stările schițate în punctul 2 al acestor Litere fundaționali. La tot cazul sunt a se aminti aceia, cari în decursul anului au binemeritat pentru biserică, școală sau în genere pentru viața soșială română. Dar făcând asta să nu se treacă cu vederea, că „Cartea de aur” n-are menire de a pre[a]mări, ci a îndemna pe popor la interesare pentru așezementele noastre culturale și soșiali. Dacă cineva a câștigat merite particulari, cari ar fi a se eternisa în „Cartea de aur” acelea să se aprețieze după moartea lui, când nu mai pot a servi ca basă la invidia personală prin ce fie și numai în parte s-ar altera scopul prin amintirea faptelor bune și alții să se îndemne a le imita.

4. Fiindcă trăim întrun crâncen resboiu mondial, doresc ca după terminarea aceluia în „Cartea de aur” să se eternizeze după nume acei bărbați juni și bătrâni din comună, cari luptând pentru tron și patrie au suferit moarte de eroi fie pre câmpul de luptă fie în urma morbului contra acolo. Aceste date coadunate de pretutindenii ar pute servi de puternice arme contra asistinței neamului nostru brav, uneori însă poate prea loial.

5. Inteligința și înțelepciunea dlor preoți din cele două parohii și îndeosebi a dlui vicar foraneu episcopesc, care e totodată și paroch în Șimleul Silvaniei mă dispensează de a le servi cu indegetări mai deta[1]iate la conducerea corespunzătoare a „Cărții de aur”: Drept aceea mă restrâng a dispune, ca în anul 1918 în ziua de S. Georgiu în biserică după serviciul divin dnii preoți din cele trei parohii înaintea poporului să citească istoricul schițat conform punctului 3, apoi în anii următori tot în aceea zi partea referitoare la anul premers.

La zece ani odată însă tot în ziua de S. Georgiu prin preot sau învățător se va citi în biserică conținutul întreg a „Cărții de aur” asupra ultimilor zece ani, ca cuprinsul să se improspeteze în memoria poporului.

6. Valorile fundațiunii se vor păstra la consistorul respectiv la capitlul diecesan în Gherla.

Protopopii tractului cu prilejul vizitațiunii în parohie se vor convinge, și vor constata, dacă „Cartea de aur” e corect condusă și publicată în sensul punctului și venitul respectiv numai la raportul afirmativ al protopopiatului se va asemna din partea consistoriului diecesan.

Această dispoziție însă nu se estinde asupra parochului din Șimleu, care deodată e și protopop și vicar, precum nici asupra preotului din celelalte 2 parohii, încât preotul eventual ar fi protopop sau administrator al oficiului protopopesc.

Onorarul pentru aceștia se va asemna la raportul lor, că a satisfăcut îndatoriri[le] din aceste litere fundamentali.

7. Dacă careva preot din cele 3 parohii în urma strămutării din parohie sau alte cauze n-ar induce în „Cartea de aur” istoricul despre an, nu va fi împărtășit onorarul prevăzut, ci acela se va anexa la fundațiunea respectivei parohii, dar interesele adausului se vor asemna urmașului, care moralminte va ține să suplinească cele rămase neîndeplinite.

8. De presinte toate cele 3 parohii sunt provezute cu cărți frumos compactate, acomodate pentru „Cartea de aur”. Dacă aceste cărți se vor imple, parochul se va îngriji, ca din colecta între credințioși să se procureze altă carte potend asemenea celei acum „Cartea de aur” se va păstra în cassa bisericii.

Aceste Litere fundamentali gătindu-se în 8 esemplare pentru aprobare se prezentează măritului Ordinariat respective consistorului în Gherla, iar provezându-se cu clausula de aprobare două esemplare se rățin acolo, unul se va administra mie, unul oficiului Vicarial în Șimleu, câte unul parochilor din Bârsăul de sus și Supurul de sus, câte unul oficiilor protopopești al tractului Băsești și Șamșod. Parochiele interesate [de] aceste Litere Fundamentați le vor decopia în „CARTEA DE AUR”.

Șimleul-Silvaniei la 12 decemvre 1917.

Andrieu Cosma

[Pe verso: Nr. 6604/1917. –

Aprobăm:

Szamosujvár-Gherla, la 9 Ianuarie 1918. –

Episcop Iuliu Hossu]”

Ar fi interesant de văzut dacă apelul făcut în acel an de către Andrei Cosma a avut efect. Nu ne vom referi acum decât la cele două parohii care aparțin astăzi județului Satu Mare, Supuru de Sus și Bârsău de Sus. Parohi greco-catolici în aceste localități (pe atunci ambele în județul Sălaj) erau Augustin Ossian și Victor Vașvari.

Augustin Ossian (1858–1929), născut în familia protopopului Nicefor Ossian, absolvent al liceului din Beiuș și de teologie la Gherla, și-a legat viața de Supuru de Sus prin căsătoria cu Emilia, fiica părintelui Ioan Galu. Hirotonit în 1883, l-a secondat într-o slujire pe socrul său Ioan Galu până la repausarea acestuia, la 27 martie 1894. A slujit până la săvârșirea din viață numai la Supuru de Sus. S-au născut în familia lor mulți copii, ajunși intelectuali de vază. În 1912 a reușit terminarea construcției la noua biserică din Supuru de Sus, cu hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului”.

Cu siguranță acest paroh s-a preocupat de consemnarea în acea „Carte de aur” a parohiei pe care Andrei Cosma o dorea atât de mult. În 1969, un fiu ilustru al Supurului de Sus, Ioan Ardeleanu-Senior a realizat monografia acestei localități, care a văzut lumina tiparului abia după patru decenii. Într-o realizare demersului său i-a fost de mare folos truda lui Augustin Ossian de a însemna evenimentele din parohie, despre care cunoscutul dascăl și biograf al părților sălăjene afirma: „A condus *Cartea de aur* a bisericii în care a consemnat an de an date interesante din viața economică, socială, culturală și religioasă a satului și, uneori, încreștând câte ceva și pe marginea evenimentelor politice”⁶.

La data când Andrei Cosma emitea documentul despre care vorbim, la Bârsău de Sus era paroh Victor Vașvari (1872–1934). Mai tânăr decât părintele Ossian, era tot fiu de preot și a urmat același traseu școlar: liceul la Beiuș și teologia la Gherla. S-a căsătorit cu Aurelia Mircea, fiica notarului din Bogdand. Hirotonit în 1898, a slujit mai întâi la Valcău Unguresc apoi la Corund. Din 1906 a funcționat ca ajutor al tatălui său în parohia Bârsău de Sus. A activat aici în cadrul „Astrei” locale, fiind alături de tatăl său în luptele electorale. Părintele său, preotul greco-catolic Ioan Vașvari (1837–1915) și-a legat viața de Bârsău de Sus, slujind

6. Ioan Ardeleanu-Senior, *Monografia satului Supurul de Sus*, 1969, Satu Mare, Editura Citadela, 2009, p. 68.

acolo din 1883 până la săvârșirea din viață. Victor Vașvari va părăsi parohia Bârsău de Sus în 1921, revenind la Corund, unde-și va da obștescul sfârșit.

Comunei Bârsău i s-au dedicat până la momentul redactării acestui articol două lucrări monografice⁷. Acolo nu găsim referințe despre „Cartea de aur” a parohiei Bârsău de Sus.

Patriotului-avocat Andrei Cosma nu i-a fost dat să vadă cu ochii împlinirea idealului național la care și el visase, și întru edificarea căruia așezase numeroase osteneli și realizări. Insistența ca parohii – conducătorii spirituali ai comunităților românești din acea vreme, să consemneze evenimentele importante, pentru a ușura elaborarea de viitoare monografii, dar în primul rând în ideea de păstrare a istoriei și identității locului, derivă din conștiința importanței date de Andrei Cosma acestui fapt.

Cele două decenii de împlinire națională au fost urmate de apăsători ani ai „terorii istoriei”. În zilele noastre nu știm dacă cineva își mai poate asuma funcția de conducător spiritual într-o comunitate. Cu siguranță însă că fiecare comunitate ar trebui să beneficieze de un adevărat for centralizator al evenimentelor care se petrec în sânul ei. Ne îngăduim să afirmăm că pentru împlinirea acestui deziderat ar fi nevoie și astăzi de niște „litere fundamentale” precum cele redactate de Andrei Cosma în 1917.

BIBLIOGRAFIE

- Bălaș, Lucia; Bódis, Otilia, *Oameni de seamă ai Sălajului*, vol. I, Zalău, Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu”, Asociația „Prietenii Bibliotecii”, 2004.
- Câmpean, Viorel; Cordea, Marta, *Andrei Cosma, o altă misiune îndeplinită: autor de manuale școlare*, în „Bibliotheca septentrionalis”, Baia Mare, an XX, nr. 1 (38), 2012, pp. 66–71.
- Dulgău, Bujor; Porumbăcean, Claudiu, *Oameni din Sătmărean*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2000.
- Oșianu, Ioan, *Andrei Cosma (1843–1918). Schiță monografică*, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, vol. XI, 1987, pp. 615–659.
- Programa Gimnaziului Superior Gr. Cat. și a Școalelor Normale din Beiuș pre anul scol. 1891–1892*, Beiuș, 1892.
- Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000.
- Vulturescu, George, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmăreanului. Dicționar 1700–2000*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2000.

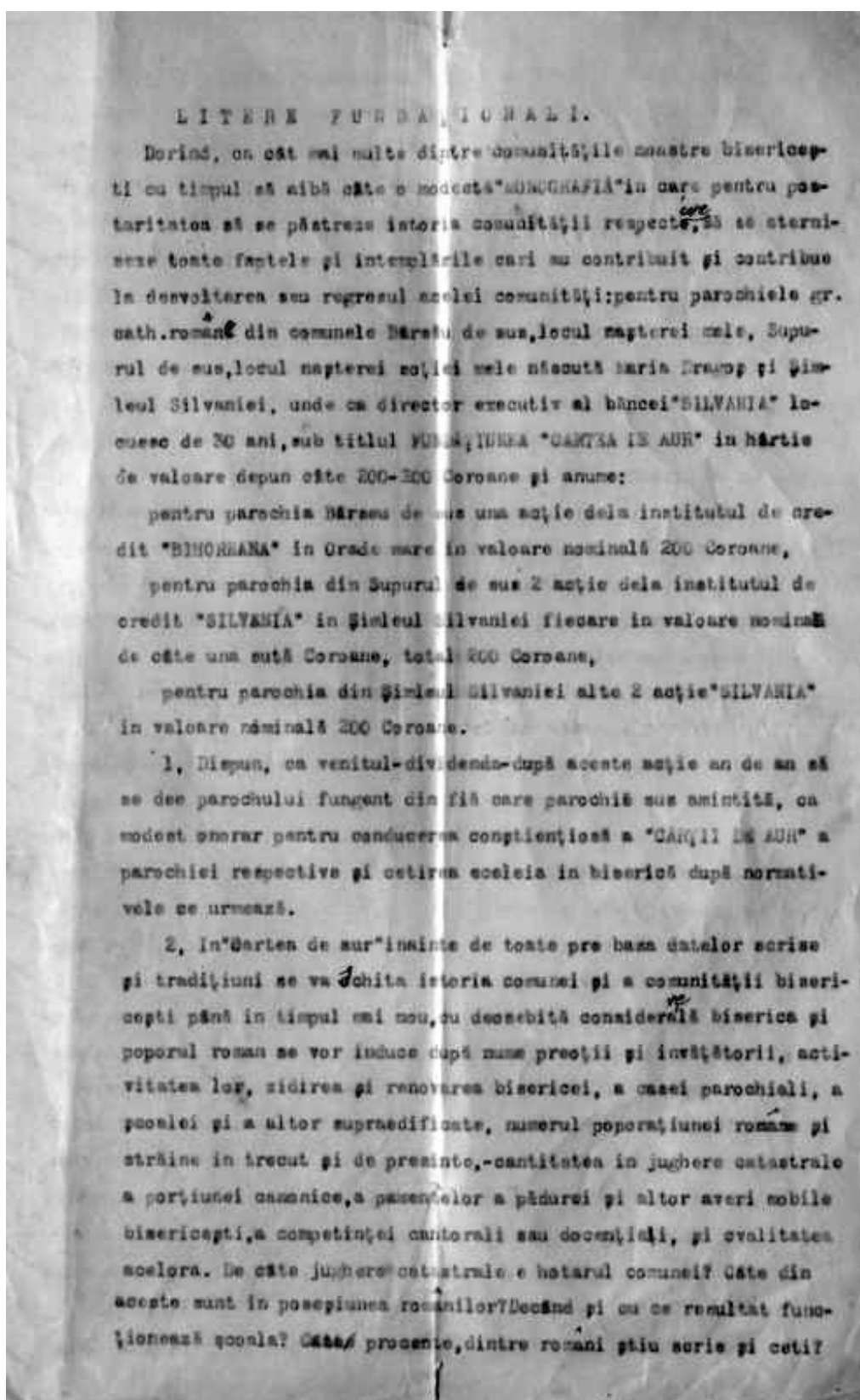
LISTA ILUSTRAȚIILOR

1. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p.1)
2. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p.2)
3. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p.3)
4. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p.4)
5. Semnătura preotului Victor Vașvari
6. Mormântul lui Andrei Cosma din fața bisericii din Supuru de Sus, al cărei binefăcător a fost.

LIST OF ILLUSTRATIONS

1. Manuscris document drafted by Andrei Cosma (p. 1)
2. Manuscris document drafted by Andrei Cosma (p. 2)
3. Manuscris document drafted by Andrei Cosma (p. 3)
4. Manuscris document drafted by Andrei Cosma (p. 4)
5. Signature priest Victor Vașvari
6. Andrei Cosma's Tomb in front of Supuru de Sus Church, whose benefactor was

7. Augustin Jurge, Ioan Bran – *Pagini monografice, Comuna Bârsău*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2009; Augustin Jurge, Horia Adrian Jurge, *Pagini monografice cuprinzând istoricul școlii și evoluția învățământului local în comuna Bârsău, județul Satu Mare*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2011.

1. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p. 1)

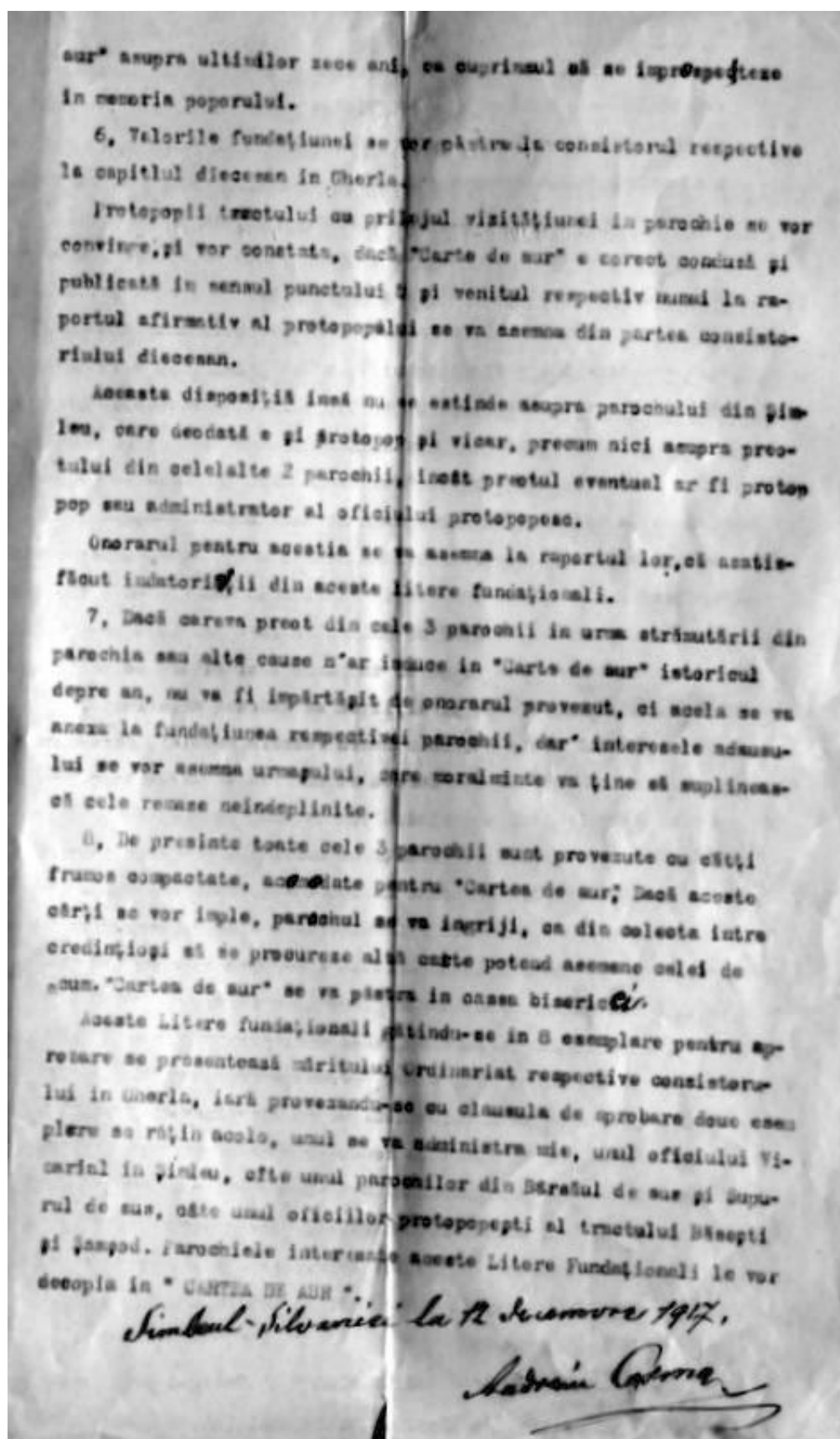
Căți dintre tinerii romeni au frecventat școli mai înalte? cu ce rezultat? ce s'au ales din ei? Dintre poporani cine cu ce a binevoit pentru biserică și popor? Preste tot în "Cartea de aur" sunt a se aminti toate evenimentele mai însemnate, cari au influențat progresul sau regresul poporului român din parohii.

3. Pentru viitor în "Cartea de aur" an de an se vor induce evenimentele mai însemnate din lumea largă și din loc cu preferință acelor, cari au influențat a se schimba stările schițate în punctul 2 al acestor Litere fundamentale. La tot cazul sunt a se aminti aceia, cari în decursul anului au binevoit pentru biserică, popor și în genere pentru viața socială română. Dar făcând asta să nu să treacă cu vederea, că "Cartea de aur" n'are menire de a premii, ci a induce pe popor la interesarea pentru apăsamentele noastre culturale și sociale. Dacă cineva a câștigat merite particulare, cari ar fi a se eterniza în "Cartea de aur" acela să se spreji ese după moartea lui, când nu mai pot a servi de basă la invidia personală prin ce fia și cumă în parte s'ar altera scopul de prin amintirea faptelor bune și altii să se inducă a le imita.

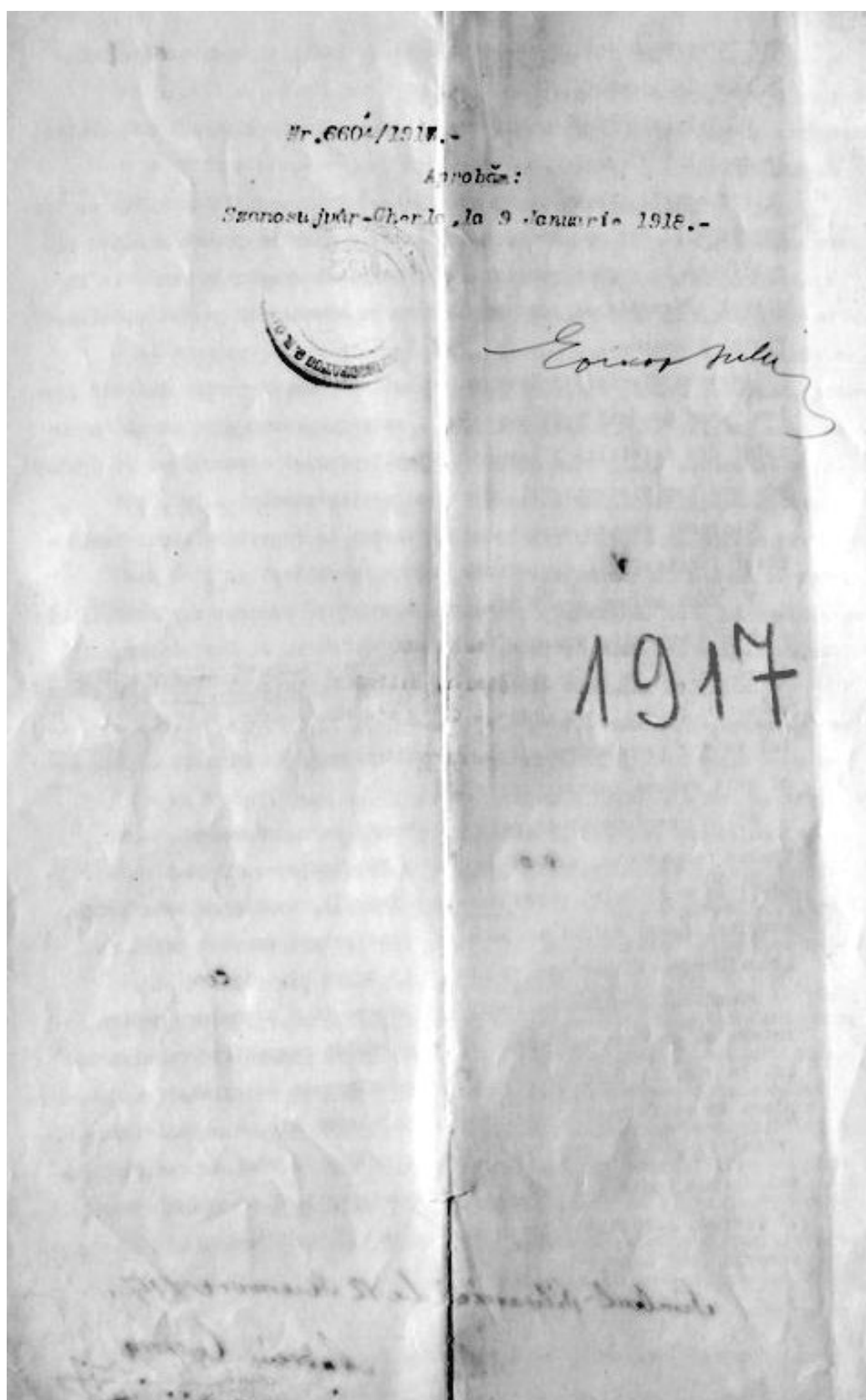
4. Fiindcă trăie întrun crâncen războiu mondial, dorim ca după terminarea aceluia în "Cartea de aur" să se eternizeze după nume acei bărbați junți și bătrâni din comună, cari luptând pentru tron și patriă au suferit moarte de eroii fiți pe câmpul de luptă fiți în arma verbului contra a acelu. Aceste date condamnate de prețutindeni ar pute servi de puternică armă contra dușmanilor, cari publice și în taină își dau alință a lucra contra existenței neamului nostru brav, uneori însă peste prim loial.

5. Inteligența și înțelepciunea celor prești din cele două parohii și în deosebi a dlui vicar fereneu episcopesc, care e totodată și paroh în Șimleul Silvaniei se dispensează de ale servi cu îndestulări mai detainate la conducerea corespondenței a "Cărții de aur". Drept aceea se restring a dispune, ca în anul 1918 în ziua de S. George în biserică după serviciul divin dlul prești din cele trei parohii înaintea poporului să citească istoricul schițat conform punctului 3. Apoi în anii următori tot în acea zi partea referitoare la anul prezent.

La zece ani odată însă tot în ziua de S. George prin preot sau învățător se va citi în biserică conținutul întreg a "Cărții de

3. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p. 3)

4. Manuscrisul documentului redactat de Andrei Cosma (p. 4)

Victor Vașvari
preot ex. cat. român
a Bisericii de sus.

5. Semnătura preotului Victor Vașvari

6. Mormântul lui Andrei Cosma din fața bisericii din Supuru de Sus, al cărei binefăcător a fost